

EMOCIONALNA KLIMA U MEKTEBU

Malik ŠLJIVO

Sažetak

Mektebi su najbrojnije odgojno-obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini. Kroz mekteb se olakšava ispunjavanje roditeljske obaveze i prava koja u tom pogledu imaju njihova djeca. Porodica nema sve one kompetencije i potencijale koji su potrebni da bi se djetetu pružio adekvatan nivo islamskih odgojno-obrazovnih sadržaja.

Emocionalna klima u razredu vrlo je bitna za motiviranost učenika, za njihove rezultate u učenju i njihovo trajno emocionalno stanje. Prema nekim istraživačima, povremena upozorenja upućuju na pojavljivanje nekih nepoželjnih oblika, kao što su: ozračje straha, dosade, pasivnog otpora i netrpeljivosti. Dok se efikasno učenje u razredu može razlikovati prema pozitivnosti i produktivnosti klime koja je vrsta socijalnih odnosa u razredu, oblika komunikacije nastavnika i učenika i njihovih emocionalnih veza koja dovodi do dobrih i trajnih rezultata u učenju, uz održavanje zdravih emocionalnih odnosa prema drugima i prema samome sebi.

Faktori koji uječu na radnu klimu u mektebu su isti koji utječu i u školskoj nastavi, te specifičnosti koje karakterišu mektepsku nastavu. Prvi faktor je muallim, a susrećemo se sa dva stila ponašanja: direktni i indirektni. Zatim učenici, polaznici mektepske nastave među kojima se nalaze stidljiva i agresivna djeca, obeshrabrena i hvalisava, te učenici koji varaju a i oni koji su novi u mektebu. Na radnu klimu u mektebu utječu i drugi faktori, unutarnji i vanjski, a neki od njih su specifični samo za mektepsku nastavu kao što su: Vrijeme održavanja nastave, Prirodno i društveno okruženje, Vanjsko i unutarnje uređenje mekteba, te dobra i uređena organizacija na nivou medžlisa i džemata, kao i zdravi međuljudski odnosi.

UVOD

Mekteb je prvi oblik institucionalno organizovanog islamskog odgoja i obrazovanja. To je početna i temeljna odgojno-obrazovna ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kroz mekteb se olakšava ispunjavanje roditeljske obaveze i prava koja u tom pogledu imaju njihova djeca. Porodica nema sve one kompetencije i potencijale koji su potrebni da bi se djetetu pružio adekvatan nivo islamskih odgojno-obrazovnih sadržaja. Nesumnjivo je da roditelji svom potomstvu žele ono što je najbolje.

Odnosi unutar razreda ranije su nazivani atmosferom, pa je bila razredna i emocionalna atmosfera. Danas se ti odnosi nazivaju klimom (radna klima), pa imamo socijalnu i emocionalnu klimu ili ozračje. Povoljna radna klima važan je uslov uspjeha u jednom kolektivu, pa tako i u razredu.

Emocije djece i omladine smatrani su donedavno sporednim za efikasnost školskog učenja i nastave, te su u većini slučajeva tretirani kao ometači u školi. Ukoliko bi neko iskazivao svoje emocije, najčešće je to tretirano kao slabost ili ranjivost. Smatralo se da je pametnije emocije sačuvati od javnosti. Tako su nastavnici *tradicionalne* škole učeni da svoje emocije ostave pred vratima prije nego što uđu u učionicu, a od učenika su tražili da priguše svoje emocije. Na taj način, emocije su bile prognane iz škole, a emocionalnost kao osnova motivacije za učenike izmicala školi i učiteljima.

S obzirom da je mekteb oblik institucionalno organizovanog islamskog odgoja i obrazovanja, i da je početna i temeljna odgojno-obrazovna ustanova kod BiH muslimana u predhodnim stoljećima, bitno je kakva vlada emocionalna klima na mektepskoj nastavi.

POVIJEST MEKTEBA

Mektebi kao početne vjerske škole za sticanje osnovnih saznanja iz islamske vjeronauke kod nas, javljaju se zajedno s podizanjem i izgradnjom prvih džamija, a to je vrijeme dolaska islama u naše krajeve. Sve do prve reforme mekteba i obnavljanja njihovog rada 1894. godine, nastava je u njima bila pojedinačna (individualna), uz to još neobavezna, a dužina pohađanja i uzrast polaznika nisu bili ničim određeni ni ograničeni. To su bili tzv. "sibjan-mektebi" i u njima se malo šta mijenjalo kroz cijelo vrijeme njihova postojanja. (Mulahalilović, 1989. str.27-28)

Reforma mekteba, te osnivanje i otvaranje "mektebi-ibtidaijja" u Bosni i Hercegovini usko je vezano za osnivanje Daru-l-muallimina u Sarajevu 1869. godine, čiji je zadatak bio da obrazuje muallime na "mektebi-ibtidaijji".

Obavezno pohađanje "mektebi-ibtidaijja" uvedeno je za muslimansku djecu 1914. godine, a njihov rad prestao je u aprilu 1952. godine. Nakon zatvaranja "mektebi-ibtidaijje", nastava osnovnog obrazovanja o vjeri ponovo je neobavezna za muslimansku djecu, a samo njeno izvođenje vraćeno je u mektepske prostore koji su uz džamiju ili u samoj džamiji.

Muslimani Bosne i Hercegovine i šire oduvijek su pokazivali i poklanjali veliku pažnju pohađanju mekteba. Koliko su mektebi, onakvi kakvi su bili, uvažavani može se najbolje ocijeniti po brojnim običajima, vezanim za pripreme i polazak djece u mekteb, njihovom dragovoljnom i redovnom pohađanju mekteba, te brojnim običajima za hatme i završetak pohađanja mekteba.

Prije nego će muško dijete u mekteb, dobije od oca sve nove haljine, a majka mu napravi lijepu kesicu za mushaf i knjige. Kupe mu nove firalice, mekane cipele od crvene ili žute jareće kože, a na glavu mu metnu novi fino uklaupljeni fes, da bude što opretniji. (Hangi, 1990. str.116)

Kad dijete vidi da se roditelji toliko vesele danu kada će ono u mekteb i kad opazi kako se oni brinu da ga što ljepše opreme i obuku, naravno da se i samo veseli danu kada će ići na nastavu.

1. EMOCIJE I EMOCIONALNOST

Način čovjekova ponašanja u određenim prilikama pod značajnim je uticajem emocija. One nas usmjeravaju na one aktivnosti i na ona mjesta uz koje ćemo doživjeti nešto lijepo i ugodno, ali isto tako i na izbjegavanje onoga što stvara neugodu i dosadu. "**Emocije** pokreću čovjeka da postavi sebi cilj i planira aktivnosti za njegovo postizanje."(Mandić i Gajanović, 1991, str. 299)

U stručnoj literaturi nalazimo više definicija emocija. **Psiholozi** smatraju da "emocije predstavljaju jedan od najosnovnijih doživljaja sopstvene ličnosti. Mi osećamo bes, strah, radost i žalost; osećamo se krivi, ponosni i posramljeni, bedni i zadovoljni sobom, osećamo divljenje i čuđenje, ljubav i mržnju.

U najširem psihološkom smislu termin *emocija* odnosi se na uzbuđeno stanje organizma koje se manifestuje na tri sasvim različita načina:

1) *emocionalnim doživljajem*, npr. osoba oseća bes;

2) *emocionalnim ponašanjem*, npr. osoba grdi i napada svoga učitelja;

3) *fiziološkim promenama u telu*, npr. krv jurne u lice, srce udara brže itd. Ta tri aspekta emocije su intimno povezana." (Kreč i Kračfeld, 1978, str. 237)

U **medicini**, "emocije, osjećaj i afekt se katkad smatraju sinonimima ali i različitim pojmovima. Osjećaj (emocije) predstavljaju zauzimanje pozitivnog ili negativnog stava prema osobama, predmetima ili zbivanjima u okolini, a može nastati usljed vanjskih ili unutrašnjih uzroka. Vegetativna pratnja izražena je različitim organskim pojavama: lupanje srca, crvenilo, pojačano disanje, češće mokrenje, proljev i dr. Osjećajni dio ličnosti ima značajan utjecaj na sve psihičke aktivnosti i cjelokupnu djelatnost pojedinca". (Grupa autora, 1992, str.13)

Kod **filozofa**, "za **Platona** emocije pomućuju um, **Stoci** smatraju da emocije ometaju čovjeka, a za **Aristotela** da imaju kognitivne temelje. (Anonymous, 2010)"

Postoje i novije definicije emocija, pa tako "**Arnold** (1960) smatra da su emocije tendencija intuitivno procjenjenom dobru, udaljavanje od lošeg – povezano s obrascem fizioloških promjena (različito za svaku emociju). Young (1973) - emocija je efektivno stanje poremećaja koje je psihološkog podrijetla. Izard (1977) – navodi tri komponente: **a**) doživljaj ili svjesni osjećaj **emocija**, **b**) procesi koji se pojavljuju u mozgu i živčanom sustavu, **c**) opažljivi ekspresivni obrasci **emocija** (lice)." (Anonymous, 2010)

Dubina i intezitet emocija ne poznaje religijske, kulturne i vremenske granice. "Sreća ili tuga koju osjeća Aboridžanin ili Kinez, Evropljanin ili stanovnik nekog plemena u afričkom Dinderu, ne razlikuje se po dubini i intezitetu. Nadamo se, strahujemo, radujemo se i doživljavamo trenutke bijesa bez obzira na boju kože, na jezik, kulturu ili religiju. Emocije nas čine jednakim, bliskim i sličnim, one su naše univerzalno obilježje. Od njih zavisi da li smo sretni i zadovoljni životom, da li nam je život ispunjen ili prazan." (Suzić, 2002)

2. NEGATIVNA I EFIKASNA KLIMA UČENJA U RAZREDU

1.1. Negativna klima učenja u razredu

U situacijama kada se u školi od učenika traži besprijekorno izvršavanje školskih obaveza (učenje, disciplina i drugo), kada se prije svega ili čak isključivo vrednuje samo postignuti školski uspjeh, kada su kazne takve prirode da dovode do gubitka socijalnog ugleda i stvaranja negativne slike o sebi – tada kod nekih učenika dolazi do pojave straha od neuspjeha, koji onemogućava normalno ponašanje i udovoljavanje školskim obavezama. U težim slučajevima može doći i do pojave školske fobije, koja se ispoljava kao intenzivan i neopravdan strah od škole, učenja, neuspjeha, drugova, učitelja i slično, zavisno od toga što je kod djeteta izazvalo strah. (Mandić i Gajanović, str.303)

Nema istraživanja koje bi nam dalo jasan uvid u to koliko je u školama rasprostranjeno konstruktivno, zdravo i produktivno emocionalno ozračje. Prema Andriloviću i Čudina-Obradović (1996, str.144) "povremena upozorenja upućuju na pojavljivanje nekih nepoželjnih oblika: *straha, dosade, pasivnog otpora*."

a) Ozračje straha

Isključiva orijentiranost na kognitivne aspekte, na neuspjeh u učenju, te promjena snažnih motivativnih metoda i kažnjavanje u obliku gubitka socijalnog ugleda i negativne slike o sebi, može u učeniku izazvati stanje neprestanog paralizirajućeg straha od neuspjeha.

b) Ozračje dosade i pasivnosti

Stalna primjena autokratskih metoda, upotreba isključivo vanjskih poticaja za učenje, a bez produbljivanja znanja za predmet učenja, neprestano suočavanje učenika s poteškoćom ili prelaganom materijom za učenje, izazvat će dosadu i disciplinske probleme koji predstavljaju odbranu od dosade i neuspjeha.

c) Ozračje pasivnog otpora i netrpeljivosti

Ozračje straha i ozračje dosade mogu izazvati stvaranje "kontrakulture" u razredu – skupine koja nameće nove vrijednosti, suprotne osnovnim vrijednostima škole. To može biti prije svega "norma restrikcije

rada". U toj situaciji rad se smatra "glupim", a svi koji rade nazivaju se štreberima i ulizicama. Određuje se norma koja je dovoljna za "provlačenje". Nastavnici se percipiraju kao neprijatelji, uglavnom glupi, koje treba trikovima navesti da daju prolaznu ocjenu.

Sva ta negativna ozračja mogu biti dominantna u razredu ili karakteristična samo za dio razreda. Ona dovode do niza ponašanja u razredu koja variraju od blagih disciplinskih problema do teških poremećaja odnosa između učenika i društvene okoline. Takve su klime neproduktivne za učenje i uzrok su ranog napuštanja škole.

1.2. Efikasna klima učenja u razredu

Emocionalna klima u razredu vrlo je bitna za motiviranost učenika, za njihove rezultate u učenju i njihovo trajno emocionalno stanje. Efikasno učenje u razredu može se razlikovati prema pozitivnosti i produktivnosti klime.

a) Pozitivna klima u razredu

Pozitivna klima u razredu odlikuje se visokim očekivanjima nastavnika od učenika i usmjerenošću na zadatak. Pozitivnu klimu stvara nastavnik koji učenicima pokazuje da od njih očekuje dobre rezultate i da ima povjerenja u njihove mogućnosti. Istodobno, takav nastavnik najviše vremena u razredu utroši na svladavanje zadataka, a najmanje na održavanje discipline, pripremu i organizaciju rada ili na aktivnosti koje nemaju veze s učenjem.

b) Produktivna klima

Produktivna klima je rezultat usmjerenosti koje nemaju veze s učenjem. Produktivna klima je rezultat usmjerenosti na obrazovne ciljeve, na postizanje maksimalne usredotočenosti na zadatke (ALT), usmjerenosti na znanje a ne na ocjene ili pohvale i nagrade koje su vanjske procjene znanja. Produktivna klima u razredu najviši je i najkvalitetniji oblik školskog ozračja, koji u učenika stvara intrinzičnu motivaciju, a to znači duboko i trajno zanimanje za zadatak i ovladavanje njime. (Andrilović i Čudina-Obradović, str.146)

Za Mandića i Gajanovića (1991, str. 304) "produktivna razredna klima je vrsta socijalnih odnosa u razredu, oblika komunikacije nastavnika i učenika i njihovih emocionalnih veza koja dovodi do dobrih i trajnih rezultata u učenju, uz održavanje zdravih emocionalnih odnosa prema drugima i prema samome sebi. Oni smatraju da ne postoji univerzalni recept za produktivnu razrednu klimu i za omjere demokratičnosti, topline, direktnog poučavanja i slobode koji mogu do nje dovesti. Ti omjeri ovise o karakteristikama nastavnika i učenika, te o njihovim prethodnim razvojnim putovima. (Mandić i Gajanović, str. 304)

Neki autori daju budućim nastavnicima osnovne upute o tome što je važno uzeti u obzir da bi stvorili dobru produktivnu klimu. Prvi korak: spoznati sebe i svoje mogućnosti, drugi: upoznati učenike i njihove sposobnosti, treći: postaviti jasne ciljeve, i četvrti: početi izgrađivati produktivnu klimu od samog početka. (Mandić-Gajanović, str. 304)

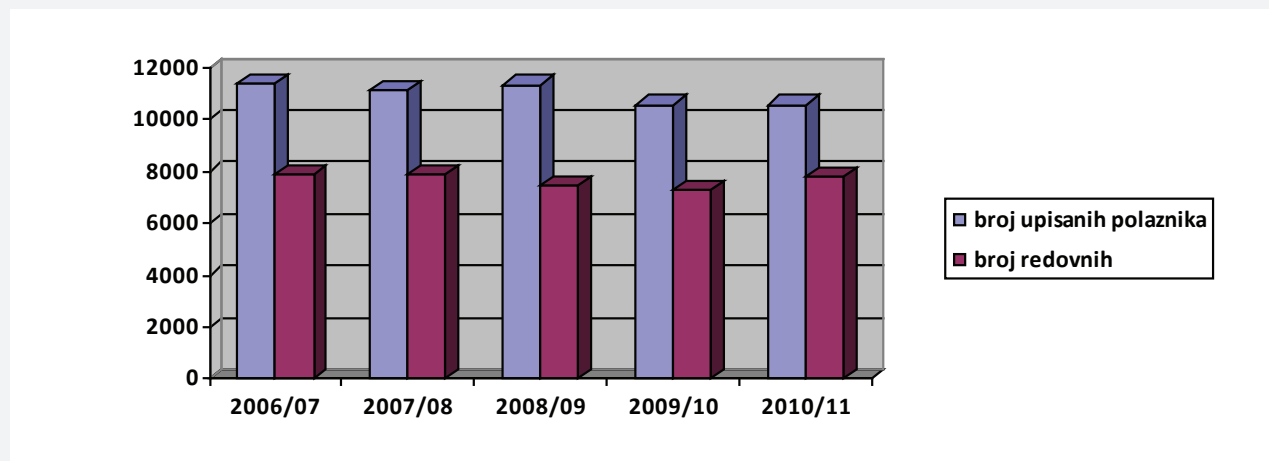
Ako je razredna socio-emocionalna klima povoljna i uravnotežena, sasvim je izvjesno da će se uz pojedinačnu i opću motiviranost postizati veći uspjesi u nastavi. U takvim uvjetima svi učenici su zaokupljeni zadatkom koji je pred njih postavljen: svi se dogovaraju, planiraju, određuju načine, mjesto i vrijeme učenja, od nastavnika traže pomoć samo kad do cilja ne mogu doći. Učenici razgovaraju poluglasno, tako da samo oni čuju. Komunikacije su personalne, apersonalne (sa nastavnim sredstvima), centrirane (oko jednog zadatka), simetrične (svi su u podjednakim ulogama) i višesmjerne (svatko sa svim je u verbalnom ili neverbalnom komuniciranju). Osjećaju se vesela i nasmijana lica. Klima je radna, poticajna, rezultirajuća.

3. EMOCIONALNA KLIMA U MEKTEBIMA

Mekteb, kao islamska odgojno-obrazovna na ovim prostorima prisutan je gotovo šest stoljeća, što je dovoljno jak argument njegove snažne ukorijenjenosti u povijest ovog prostora. I pored toga, zahtjevi vremena u kojem živimo i vremena koje slijedi donose pred mekteb izazov koji ne može / ne smije biti ignorisan. Ma koliko to bilo iznenađujuće i neprimjećujuće, mektebi su najbrojnije odgojno-obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini. Baš zbog toga, cijenimo da treba pisati/govoriti o nivou svijesti o mektebu kao neiskorištenom

potencijalu širenja islamskog odgojno-obrazovnog dobra. Treba cijeniti što su pokrenute i još uvijek se provode neke strateške reformske aktivnosti kao što su: Usvajanje novog Pravilnika o mektebima i mektepskoj nastavi, donošenje novog Nastavnog plana i programa, doneseni Normativi i standardi opremanja mekteba, rad na izdavanju novih udžbenika, urađen je nov dnevnik za evidentiranje mektepske nastave, itd. (Begović, 2010, str. 132).

Međutim, prema izvještajima Medžlisa islamske zajednice Sarajevo, na kraju školske godine u kontinuitetu od 2007. do 2011. broj redovnih polaznika mektepske nastave značajno je manji u odnosu na broj upisanih.

Školska godina	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Broj upisanih polaznika	11400	11140	11342	10563	10564
Broj redovnih	7870	7870	7470	7285	7797

Za ovoliki broj djece koja su se upisala a kasnije vremenom odustala od mekteba, trebaju se zapitati svi oni koji su direktno ili indirektno uključeni u osmišljavanje, pripremu i realizaciju mektepske nastave. Stvaranje negativne emocionalne klime, kako od strane muallima, učenika i drugih faktora značajno doprinosi velikom odustajanju polaznika od mektepske nastave. Za neke od njih znači i stalno udaljšavanje od načina života zasnovanom na islamskim principima. Ukoliko želimo da zadržimo tu djecu u našim mektebima, odnosno džematima, neophodno je stvarati pozitivno ozračje u mektebu bez obzira na nivo njihovog usvojenog znanja. Zbog zahtjevnog nastavnog programa u mektepskoj nastavi dominantan je edukativni faktor, dok se vremenom odgojna uloga mekteba polahko gubi.

1.3. Faktori koji utječu na emocionalnu klimu u mektebu

Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, crkve i vjerske zajednice odvojene su od države. Te je tako organizacija vjerskog poučavanja u prostorima crkava i vjerskih zajednica uređena njihovim internim normativnim aktima.

Ukoliko uzmemo u obzir da je cilj mektepske nastave izgradnja cjelovite islamske ličnosti koja objedinjuje snagu vjere, privrženost ispunjavanju vjerskih principa i nepokolebljivo prihvatanje islama kao sveobuhvatnog načina života, te da je prisustvo na nastavi dobrovoljno i da se nastava uglavnom održava danima vikenda, neophodno je da u mektebu zrači pozitivna emocionalna klima.

Emocionalna klima predstavlja osnovicu za radnu klimu. Ukoliko postoji ugođaj, prijatno raspoloženje, opuštenost, radost, smijeh, oduševljenje, sloboda izražavanja, tolerancija, demokratičnost, pluralizam ideja, alternativna mišljenja, može se govoriti o potrebnoj emocionalnoj klimi, a time je moguće i postizanje pov-

ljnih rezultata. Faktori koji uječu na radnu klimu u mektebu su isti kao oni koji utječu i u školskoj nastavi, te specifičnosti koje karakterišu mektepsku nastavu:

a) *Muallim*

Prema *Pravilniku o mektepskoj nastavi*, mektepsku nastavu realizuju muallimi/e – lica sa najmanje srednjom stručnom spremom (svršenici/e medresa), sa višom stručnom spremom (svršenici medresa i islamskih pedagoških fakulteta) ili sa visokom stručnom spremom (svršenici medresa i islamskih teoloških fakulteta, prvenstveno Fakulteta islamskih nauka, smjerovi: za imame i teološki smjer) (*Pravilnik o mektebu i mektepskoj nastavi*, 2007).

Na osnovu osobnog uvida u rad muallima Sarajevskog medžlisa, kao i istraživanja koje smo proveli unutar medžlisa sa ciljem unapređenja mektepske nastave, možemo konstatirati da su muallimi **oni** od kojih najviše zavisi kakva će emocionalna klima biti u razredu. Njegov karakter, nivo obrazovanja, pripremljenost za nastavni sat, smisao za kooperativnost i organizaciju, posjedovanje pedagoškog takta uglavnom će odrediti radno ozračje u mektebu.

Susrećemo se sa dva već pomenuta stila ponašanja: *direktni i indirektni*.

Direktni stil prevladava kod starijih muallima, koji posjeduju manje pedagoškog znanja i koji su naslijedili shvatanje od svojih učitelja da prema djeci treba biti strog i autoritativan. Iako se šiba generalno ne koristi, neki od ovih muallima potvrdu svog autoriteta dokazuju šibom, a u najmanju ruku zatisnutu iznad table da se jasno vidi. Također, ovaj stil rada prevladava više kod muallima koji rade na selima ili prigradskim mjestima.

Indirektni stil ponašanja muallima prevladava kod mlađih i muallima sa visokom stručnom spremom. Oni su spremniji da sa djecom ostvaraju dobru suradnju, uvažavaju njihova mišljenja a nastavu relaksiraju, djeca su bez straha a boravak u mektebu im je zanimljiv.

b) *Učenik – polaznik mektepske nastave*

Heterogen sastav nastavnih grupa u mektebu doprinosi da muallim ima više različitih karaktera djece pred sobom. Zajedno u grupi mektepske nastave često se nalaze: *stidljiva i agresivna djeca, obeshrabrena i hvalisava, te učenici koji varaju a i oni koji su novi u razredu*. Samo u malom broju mekteba jednu nastavnu grupu čine djeca iste starosne dobi, što predstavlja veliko opterećenje muallimima da kvalitetno organizuju nastavni sat i da u mektebu vlada pozitivna emocionalna klima. Muallimi su primorani da sa djecom rade individualno ili u manjim grupama što kod ostale djece stvara osjećaj zapostavljenosti i čini ozračje dosade što kasnije dovodi do poremećaja odnosa između učenika i okoline.

c) *Ostali faktori*

Na radnu klimu u mektebu utječu i drugi faktori, unutarnji i vanjski, a neki od njih su specifični samo za mektepsku nastavu.

Vrijeme održavanja nastave bitno utječe na emocionalnu klimu u mektebu, da li je nastava prije ili poslije podne. Uvijek je kvalitetnije ozračje u prijedopodnevrim satima pogotovo ako se uzme u obzir da se nastava održava danima vikenda.

Prirodno i društveno okruženje također utječu na radnu klimu u mektebu. U gradskim mektebima se osjeća ozračje dosade i muallimi teže uspostavljaju kvalitetno emocionalno ozračje, dok u prigradskim i seoskim džematima postoji veće interesovanje djece za mektepsku nastavu, te u takvim sredinama muallimi uživaju veći ugled od strane roditelja i društvene sredine.

Vanjsko i unutarnje uređenje mekteba također daje pretpostavke za kvalitetnu emocionalnu klimu u mektebu. Mektebi koji su uredni, osvjetljeni, zagrijani, imaju nastavna pomagala, a uz to su kao pomoćni objekat uz džamiju sa lijepim vanjskim izgledom daju veću mogućnost za kvalitetnu emocionalnu klimu nego neuvjetni mektebi. Bez obzira što učionica po *Pravilniku o mektebu i mektepskoj nastavi* treba biti 45 m² - 55 m², na području Sarajevskog medžlisa u 2010. godini od 141 mekteba u kojima se održavala mektepska nastava, svega 68 je opremljeno po školskim standardima.

Bitan faktor za efikasnu radnu klimu u mektebu je *dobra i uređena organizacija na nivou medžlisa i džemata*, kao i zdravi međuljudski odnosi. Ovo je veoma bitno zbog činjenice da se rad i opremanje me-

kteba finansira isključivo priložima članova islamske zajednice a njihovo davanje je dobrovoljno. Također i dobro uređeni medžlisi svojim poticajnim mjerama prema mektebima, muallimima i polaznicima mektepske nastave kroz različite vidove daju svoj doprinos da u mektepskim učionicama vlada pozitivna radna klima. Ukoliko su ti odnosi poremećeni utječu na kompletnu radnu atmosferu u džematu, a tako i na emocionalno ozračje u mektebima.

ZAKLJUČAK

Emocionalna klima u mektebu, bila ona negativna ili efikasna, posljedica je više faktora; *nastavnik-muallim, učenik-polaznik mektepske nastave, obim nastavnog gradiva, materijalni uvjeti u mektebu, porodica, opća klima u džematu itd.* Međutim, svi znanstvenici koji su se bavili ovim pitanjem na prvo mjesto i najvažniji faktor za uspješnu emocionalnu klimu u razredu ističu ulogu nastavnika, odnosno muallima. Kakav stav u ponašanju prema učenicima zauzme muallim, takav će zauzeti i učenici. Oni će prema pedagoški usklađenom muallimu pokazati pažnju, ljubav, brigu, a prema krutom ismijavanje, potcjenjivanje i omalovažavanje.

Ne postoje generalna pravila kad je u pitanju efikasnost razredne klime, jer su njeni oblici prihvatljiviji za neke tipove učenika i za neke tipove zadataka. Pa je tako efikasnija nastava ako je u razredu zatupljen umjeren stepen demokratičnosti, neizravne i emocionalno tople klime.

Efikasna emocionalna klima u mektebu odlikuje se visokim očekivanjima muallima i usmjeravanjem na učenje. Muallim učenike motivira, ohrabruje i pokazuje da u njih ima povjerenja. Uspješan muallim više vremena provodi u rješavanju zadataka, pripremanju za nastavu i pripremanju učenika, a manje na uspostavljanju discipline u mektebu.

Efikasna emocionalna klima je rezultat usmjerenosti na obrazovne ciljeve i znanje, a ne samo na ocjene, pohvale ili nagrade, koje su samo vanjske procjene znanja. Ona kod učenika razvija stalno interesiranje i motiviranost za rad i učenje.

LITERATURA

- 1) Andrilović, Vlado i Čudina-Obradović, Mira, "Psihologija učenja i nastave", *Školska knjiga*, d.d, IV dopunjeno izdanje, Zagreb, 1996.
- 2) Begović, Ibrahim, "Svijest o mektebu", *Takvim* 2010., *El-Kalem*, Sarajevo, 2010.
- 3) Grupa autora, "Medicinski leksikon", *Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"*, 1. izdanje, Zagreb, 1992.
- 4) Hangi, Antun, "Život i običaj muslimana u Bosni i Hercegovini", *Svjetlost*, Sarajevo, 1990.
- 5) Kreč, Dejvid i Kračfild, Ričard, "Elementi psihologije", *Naučna knjiga*, IV izdanje, Beograd, 1978.
- 6) Mandić, Petar i Gajanović, Nedjeljka, "Psihologija u službi učenja i nastave", *Grafokomerc Tunjić*, Lukavac 1991.
- 7) Miller, Bonnie, "Kako ostvariti uspješan kontakt sa učenicima", *Sarajevska tribina*, Sarajevo, 2005.
- 8) Mulahalilović, Enver, "Vjerski običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini", *El-Kalem*, II dopunjeno izdanje, Sarajevo, 1989.
- 9) [wwwhttp://4psihologija4.blog.com/2010/05/13/motivacija/](http://4psihologija4.blog.com/2010/05/13/motivacija/)
- 10) <http://rijaset.ba/mekteb/normativ/pravilnik>
- 11) www.see-educoop.net/...in/pdf/emotions-goals1-bih-rps-srb-t07.doc
- 12) www.zzjzpgz.hr/nzl/25/psihijatrija.htm

Summary

الموجز

THE EMOTIONAL CLIMATE IN THE MAKTAB

المناخ العاطفي في الكتاب

Malik ŠLJIVO

مالك شليفو

Maktab is the most widespread form of educational institution in Bosnia and Herzegovina. These classes help fulfil parental duties towards children as well as the rights that children have in this regard. Family alone does not have all the required competencies and potentials needed to offer a child an adequate Islamic upbringing and education.

The emotional climate in the class is very important for motivation of students, positive achievements in learning as well as for their lasting emotional stability. According to some studies, occasional warnings may be an indicator of some form of inadequate behaviour like: atmosphere of fear, boredom, passive resistance and intolerance. Whereas effective learning in the classroom can be recognised through the positivity and productivity of the climate in the class as a type of the positive social relations, a form of teacher student communication and the emotional bond between them that further leads to a good and lasting results in learning, while keeping healthy emotional relations towards others and one's own self.

All the factors that influence the work climate in maktab are same as those that influence the school classroom. The first of these factors is muallim, thus we have two different styles of behaviour: direct and indirect. The second factor is the student, in mactab class we have different students shy, aggressive, inward and outward, those that boost of themselves" students that cheat in tests and those that are new in the class. Classroom climate in the maktab is influenced by other factors as well, like: time of holding classes, natural and social surrounding, exterior and interior decoration of maktab and the good organisation on majlis level and on the level of jamaat as well as healthy human relations.

تعتبر الكتاتيب أكثر المؤسسات التربوية والتعليمية انتشارا في البوسنة والهرسك، ويسهل الكتاب على الآباء الوفاء بواجبهم وتلبية حقوق أبنائهم. فالأسرة لا تمتلك جميع القدرات والإمكانات اللازمة لتقديم المستوى المناسب من التربية والتعليم الإسلامي للأطفال.

إن المناخ العاطفي في الفصل مهم جدا لتحفيز التلاميذ، ولتحقيق النتائج الدراسية المرجوة وحالتهم العاطفية الدائمة. وتفيد بعض الأبحاث بأن التنبيهات المتقطعة تؤدي إلى ظهور بعض الصيغ غير المرغوبة: كالخوف، والملل، والمقاومة السلبية، والعداوة. بينما يمكن تمييز التدريس الجدي في الفصل بحسب إيجابية المناخ وإنتاجيته، وهذا يعتبر نوعا من أنواع العلاقات الاجتماعية داخل الفصل. ونمطا من أنماط التخاطب بين المدرس والتلميذ والعلاقة العاطفية بينهما التي تؤدي إلى نتائج جيدة ودائمة في التعليم، مع المحافظة على العلاقات العاطفية الجيدة تجاه الآخرين وتجاه الذات.

إن العوامل التي تؤثر في مناخ العمل داخل الكتاب هي نفس العوامل التي تؤثر في الفصل المدرسي. إضافة إلى الخصائص التي تميز التعليم في الكتاب. العامل الأول هو المعلم. ونصادف نوعين من السلوك: المباشر وغير المباشر. ثم التلاميذ، الطلاب في الكتاب والذين يوجد بينهم الأطفال الخجولون والشرسون، والمتنبطون والمتفخرون، والمتحايلون، والتلاميذ الجدد، وتوجد عوامل أخرى تؤثر في مناخ العمل داخل الكتاب. منها ما هو داخلي ومنها ما هو خارجي، ومنها ما هو خاص بالتعليم في الكتاب مثل: موعد الدروس، والبيئة الطبيعية والاجتماعية، والترتيب الداخلي والخارجي للكتاب، والتنظيم الجيد على مستوى المجالس والجماعات، إضافة إلى العلاقات الإنسانية السليمة.